

A kommunista kapitalizmus kirakata

Kísértet járja be Kínát – a kapitalizmus kísértete... A kommunista birodalom sajátos hibrid rendszert teremtett. A „munkásosztály élcsapatának” megkérdőjelezhetetlen teljhatalma mellett egyre szabadabb utat engedett az olyan „burzsoá csökevénynek”, mint a szabad piacgazdaság. Az eredmény? A népköztársaság pár évtized szárnyaló fejlődésével a világ második legnagyobb gazdaságává nőtte ki magát, a gagyi kopírozástól a legfejlettebb technológiákig a fellegekbe emelkedett. A világ (ma még) legnépesebb állama közben százmilliókat emelt ki a mélyszegénységből, „közepesen fejlett” hatalommá gyarapodott. És amíg a lakosság folyvást érzi életkörülményei fokozatos javulását, nem foglalkozik azzal, „milyen színű a császár”.

Mindez négy évtizede, négy új gazdasági övezet, elsőként Sencsen kijelölésével kezdődött. A poros halászfalu metropolisszá duzzadt. Vírusmentes időkben (a szomszédos Hongkongból is) tömegek jártak a csodájára. A minap a pekingi pártfőtitkár-elnök jelenlétében ünnepelték a „csoda” 40. születésnapját.

Csien nincs, csüen lesz!

1976-ban meghalt Mao, véget vetettek a szélsőséges „nagy proletár kulturális forradalom” tombolásának. Teng Hsziao-ping belső számúzetéséből fokozatosan visszalappangott a hatalom csúcsaira. A pöttöm pekingi pátriárka régi veterán bajtársát, a

rehabilitált Hszi Csung-hszünt elküldte Kantonba. Az új kormányzó, majd pártfőnök hamar rádöbbsent, hogy a szomszédos Hongkongnak mekkora az elszívó hatása. Az ottani bérek nagyjából százszorososan (!) meghaladták a „vas rizsesztál” egyenlősdijében tengődő kínai melósokét. Egyre többen igyekeztek átsurranni a városállamba. Hszi egyik első dolga volt, hogy sietve nekiálljon a helyi körülmények javításához, a gazdaság liberalizálásához.

Ehhez sikerült meggyőznie Tenget, majd ő vitte keresztül akarátát a megcsontosultabb politikai vezetésen. Nemsokára visszaüzent régi harcostársának. „A pártközpontnak nincs pénze (csien), de a hatalmat (csüen), a politikai körülményeket biztosítjuk – mondta Teng. – Találd ki és harcold végig ezt az új küzdelmes utat.” Hsziék adták a földterületet, nyitott kereskedelmi politikát folytathattak. Kedvező jogi és vám-körülményeket teremtve becsábíthatták a külföldi tőkét, a technológiát és a menedzsermódszereket. Közben maguk teremtették meg az infrastruktúrát és verbuválták az olcsó, fegyelmet, jól képzett munkaerőt.¹ Ezerkilencszáznyolcvanban az első négy különleges gazdasági övezetet a korábban innen emigrált, illetve a tőszomszédságban megtollasodott „tengerentúli kínaiak” konfuciánus lokálpatriotizmusára

¹ Ezra F. Vogel: Teng Hsziao-ping és Kína megreformálása, 426. old.

alapozták: közvetlenül Hongkong és Macau mellé, illetve Kanton másik „kibocsátó” körzetébe, Santouba és a Tajvannal szemközti Fucsienbe.

1980 augusztusában a Népi Felszabadító Hadsereg egységei egy kiürített földszávvá bekerítették Sencsent. Szögesdrót kerítéssel vették körbe a Kuangtung tartományban (régies nevén Kantonban) megbúvó falut, hogy leválasszák Kína többi részéről. Délről, ahol egy folyócska választja el a hongkongi „Új Területektől”, szintén védvonalat építettek, rajta megfigyelőtornyokkal.

Sencsen mottóját – „Az idő pénz, a hatékonyság az élet” – óriástáblákon hirdették. Építőmunkások hada kezdett egy új várost építeni a rizsföldeken. Mindent a nulláról – kikötőt, erőműveket, utakat, vízellátást, épületegyütteseket, iskolákat. Három év alatt megtízszereződött az új város lakossága, beleértve a külön engedéllyel belépő (Hongkongból is) „bejáró” dolgozókat. Számításaik hamar beváltak. Kínában ez volt az első város, amelyet egyetlen generáció alatt tokkal-vonóval megteremtettek. 1984-ben maga Teng nevezte „külpolitikánk ablakának, amelyen át külföldi technológiát hoz majd be, tudásra tesz szert, és elsajátítja az új menedzselési módszereket”. Így kellett lennie.²

Hszit pár év múlva Pekingbe vezényelték, ott folytatta kitartó reformpárti küzdelmeit. Nyugdíjba vonulása után visszatért szíve csücskébe, Sencsenbe. Lankadatlan éberséggel követte az általa is kezdeményezett fékezhetetlen ipari forradalmat. Itt hunyt el 2002-ben. Utóiratként – de korántsem melleleg – hadd tegyem

hozzá, hogy az egykori nagy reformer fia, Hszi Csin-ping 2012 óta Kína első embere.

Egy ország – hány rendszer?

Teng nem ismert lehetetlent. Ennek ékes példája a „hongkongi formula”: az egy ország – két rendszer. Peking, olykor fájdalmas görcsök közepette, lassanként húzza a srófot a városállam független jogszolgáltatását és szabadságjogait illetően. Bízást elmondható, hogy Teng az „új gazdasági övezetek” megteremtésével odahaza már elébe ment a modell megvalósításának. Sencsenben a birodalmon belül egy másik rendszer csirái fogantak meg. Ami Hongkong jövőjét illeti, Kína egykori (és még mai) kereskedelmi-szolgáltatási kiskapujára már egyre jelentősebb árnyékot vet a szomszédságában óriásivá cseperedő (korábbi) kis mostohatestvér.

Sencsen robbanásszerű fejlődését leginkább Chicagóéhoz szokták hasonlítani. Csakhogy amíg az amerikai városnak ötven év kellett, hogy lakossága elérje az egymilliót, Sencsen szűk évtized alatt gyarapodott ekkorára. Egy negyedszázad múltán már hétmillióra duzzadt. Pedig Sencsent 1953 óta tartották nyilván egyáltalán községként. 1979-ben várossá emelkedett. 1981-től már nagyváros, a külföldi befektetések egyik központja. Időközben már jó 13 millió „szubtartományi” metropolisszá nőtte ki magát. Vonzáskörzetével együtt 23,5 millió lelket számlál. Itt az egy főre jutó GDP meghaladja az 57 ezer dollárt, miközben a mégoly gyorsan növekvő – önmagát „fejlődő szocialista országnak” minősítő – Kínában még mindig csak 10 100 USD.

² Jasper Becker: *The Chinese*, 110. old.

A vadonatúj központ fejlődését jelentős mértékben Hongkongból szívtá el. Születésekor a brit koronagyarmat még jelentős textil-, cipő-, játék- és elektronikai ipari termelőközpont volt. Hongkong gazdaságának a termelőágazatok adták csaknem egynegyedét, húsz év elmúltával ez egytizednyire satnyult. Tízből négy foglalkoztatott helyett alig egytizedük maradt meg a gyár- iparban. Az olcsóbb, válogatott munkaerő Sencsenbe vonzotta a befektetéseket.³

Sencsen a radikális reformkoryha tesztlaborja lett. Hagyták, hogy kísérletezzen, akár tévedhessen is. Itt még a birodalmi léptéknél is szabadosabban alkalmazhatták a tőrészhatárt: ami kifejezetten nem tilos, azt meg lehet próbálni! Minimálisra csökkentették a cégregisztráció bürokráciáját. A vállalkozóknak 15 százalékos adóplafont határoztak meg, ha adómegetakarításait további fejlesztési célokra hasznosították. Egyre sűrűbb seregekben érkeztek a frissdiplomások, hogy a jövő városában vessenek horgonyt. Lassan inkább a munkaerő beáramlását kellett féken tartani. A külföldi befektetők hamarosan több helyi alkalmazottat foglalkoztattak, mint odaát, Hongkongban.

Nem telt bele hosszú idő, és a fölfutott legkorszerűbb kínai magánmonstrumok is megvetették itt a lábukat. Számos high-tech cég, például a Huawei, a Tencent, a ZTE vagy a DJI is itt ütötte föl főhadiszállását. Ide telepedett a PingAn biztosítóóriás. A déli metropolisz ma Kína fő pénzügyi centruma, ahol pezseg a sanghajival versengő tőzsde. 2001-

től Kína legnagyobb export-import forgalmát lebonyolító városa. Itt működik az ázsiai térség egyik legforgalmasabb konténerkikötője. Kereskedelmi összforgalma már 2010-ben meghaladta a rekordnak számító 74 milliárd amerikai dollárt. A világ első 5G-városát és fölöttebb innovatív környékét mind gyakrabban emlegették kínai Szilícium-völgyként. Sencsen összterméke már két esztendeje meghaladja Hongkongét.

A most jövő század regénye

Hszi Csin-ping megválasztása utáni első hivatalos útja – talán kevesek meglepetésére – Kantonba vezetett. Apja nyomdokait követte. További bátorítást adott a merész fejlesztési tervek megvalósításához. Márpedig ha Kínában a központi akaratot ki nyilatkoztatják, akkor az szentírás-sá magasztosul. Így is lett. Sencsen vakító burjánzása gyorsuló tempóban folytatódott.

Kína modellvárosának 40. születésnapjára, október derekán ismét befutott az időközben hatalmi pozícióit még szilárdabban bebetonozó, majdnem mindenható pekingi főnök. Az ünnepséget a koronavírus miatt némiképp későbbre tolták. Menten ott bokázott mögötte a hongkongi és macaui autonóm terület kormányzója (pekingi szemüvegen át valójában aprócska tartományok főnökei), hogy „hovatartozásukat” jelenlétükkel is igazolják. Hongkong „kormányfője”, Carrie Lam asszony még az ilyenkor szokásos évi beszámoló beszédét is elhalasztotta, hogy a pekingi nagyfőnök előtt tiszteletét tehesse.

Hszi elnök hangsúlyozta, hogy Sencsent modellnek tekintik, amelynek mintául kell szolgálnia a következő negyven esztendő meggyőző fej-

³ Ted C. Fishman: China Inc., 88–89. old.

lődéséhez. És bár „ez a példamutató szocialista város új ösvényt vágott” a növekedés előtt, az újlag jelentkező kihívások leküzdéséhez kitartóan folytatni kell a reform és nyitás politikáját. (Egykori városalapító papája odafentről alighanem elégedetten biccentett.)

Hamarosan kiderül, hogy „az ifjabb” Hszi szigorúbb politikai fegyelemre intő és a korrupciónak hadat üzenő központi kurzusa megnyíven érintheti a már stabilan a lábán álló tengeremelléki metropoliszt. A pekingi vezetők rendszeresen emlegetik, mennyire fontosnak tartják, hogy a nagy magánvállalatoknál is működniük kell a pártszervezeteknek, hogy mihamarább részt vehessenek a döntéshozási folyamatokban. És bár több (nem csak katonamúltú) kínai dollármilliárdos nábobról kiderült, hogy régóta tagja a kommunista élcsapatnak (!), kérdés, vajon mennyire engednék a magánvállalatoknál, hogy a pártsejtek bármi módon beleszóljanak a stratégiai döntésekbe. Alighanem sietve saját „felső kapcsolataikhoz” fordulnának.

Miközben a nyugati fanyalgók folyvást rebesgetik, hogy Marx a sírjában foroghat, mert a kínai kommunisták nem a kapitalizmus megdöntésére törekednek, Pekingben kitartóan a marxizmus klasszikusainak tanulmányozására ösztönöznek, hogy a korhoz igazított vezetési módszereikkel – a „szocialista piacgazdasággal” karöltve – javítsák

a gazdaság hatékonyságát. A párt 2013-as kulcsfontosságú KB-plénümán hivatalosan is megerősítették, hogy a magánszektornak és a piaci erőknak nagyobb teret engednek a gazdaságban. Tény, hogy Kínában már magáncégek termelik ki a GDP 60 százalékát, ők adják az adóbevé-

Sencsen látképe (forrás: hellomagyarok.hu)

telek felét, egyben ők alkalmazzák a foglalkoztatottak 80 százalékát.

Mások a szingapúri vagy dél-koreai modelleket emlegetik, ahol az állam vastkos szerepet játszott vagy játszik egyes állami vagy családi konglomerátumok

istápolásában, netán a 65 éve két kisebb megszakítással kitartó japán egypárti kormányzásra célozgatnak. Egy vezető sinológus megfogalmazásával az a pekingi vezetők álma, hogy megteremtsek a maguk „Szingapúrját – szteroidokon”...

Közben már erőteljes fejezetekben íródik a nagyobb öböl menti térség (Greater Bay Area), a most jövő század regénye. Pekingben már kidolgozták annak tervét, hogy Sencsent – nyolc másik térségbeli várossal összekapcsolva – olyan megametropolisszá fejleszszék, amelynek Hongkong később egyszerű kerületévé satnyulna. Kína lerakta az odavezető út (híd) alapköveit. Fölépült a Sencsent, Csuajt Macaun át Hongkonggal összekötő gigahíd. A korábban elbitangolt brit koronagyarmatot egyre erőteljesebben készítik föl a visszacsatolásuk utáni ötven év lejártával kiteljesedő integrációra.

Hszi eltökélt szándéka, hogy Kína saját fizetőeszközét valós nemzetközi tartalékvalutává tegye. Ennek finansziális központja alighanem Sencsen lesz. Az évszázad közepére a versenyképesség és innováció globális példáját kell adnia. Itt már a szomszédvárral közös digitális jövőt tervezik. Ha korábban a birodalom nyugatra nyíló kiskapuját, Hongkongot hívták a „sárkány fejének”, a

pekingi kormány által most október derekán elfogadott reformtervben Sencsent nevezik meg a kísérleti térség központi motorjaként.

Kanton legnépszerűbb tengerpartján, Sencsen Lótuszdombi parkjában pedig büszkén ott emelkedik Teng Hsziao-ping hatméteres óriásszobra. Arcán a jól ismert sejtelmes mosollyal, mintha csak azt sugallná: ugye, hogy nincs lehetetlen?!

A kínai gazdasági reform és nyitás negyven éve – címszavakban

- 1978: Teng Hsziao-ping (csúcspozíció nélkül) hatalomra jut, erősödnek a reformerők.
- 1979: A magánhasználatban lévő földterületeket és az agrártermékek központi főlvasárlási árait növelik. A megadott kvóták fölötti termények a szabad piacon értékesíthetők.
- 1980: Négy tengermelléki területen (köztük Sencsenben) különleges gazdasági övezetet (SEZ) hoznak létre, a közvetlen külföldi tőkebefektetések bevonására. Az első joint venture törvény.
- 1983: Az állami vállalatokat megadóztatják. A vállalkozások szabadon dönthetnek nyereségük fölhasználásáról. A SEZ-ekben létrejöhetnek teljesen külföldi tulajdonú vállalkozások.
- 1984: A kétszintes árrendszer bevezetése. A tervekötákon felüli termékek szabadon értékesíthetők. Tizennégy új SEZ alapítása. A központi bank csak jegybanki szerepet tölt be, létrehozzák az Ipari és Kereskedelmi Bankot.
- 1986: Kína felvételét kéri a GATT-ba (a WTO elődjébe, amelynek 2001-től lesz tagja).
- 1988: Országszerte engedélyezik a hét alkalmazottnál többet foglalkoztató magánvállalkozásokat.
- 1990: Sanghajban megnyílik az első tőzsde.
- 1992: Külföldiek is vásárolhatnak B részvényeket. (A részvényekkel csak belföldiek rendelkezhetnek.)
- 1993: Hivatalosan deklarálják, hogy a szocializmus és a piacgazdaság összeegyeztethető.
- 1994: Bevezetik az egységes devizaárfolyamot új, változó kurzussal.
- 1998: 500 milliárd dolláros központi banktámogatás – a politikai alapú rossz hitelek kiváltására.
- 2002: Magánvállalkozók is beléphetnek a KKP-ba.
- 2005: Kína GNP-je meghaladja Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország teljesítményét.
- 2006: A népköztársaságé a világ legnagyobb devizatartaléka (meghaladja az ezermilliárd dollárt).
- 2010: Japánt megelőzve Kína a világ a világ második legnagyobb gazdasága.
- 2017: Elsőként Sencsenben engedélyezik szabadkereskedelmi kikötő létesítését.
- 2020: Magáncégek adják a GDP 60 százalékát, az adóbevételek felét, a foglalkoztatottak 80 százalékát. A koronavírus-járvány megfékezése közben Kína egyedülálló növekedést produkál. A több mint 92 millió tagot számláló Kínai Kommunista Párt él és virul, de szigorúan tartja a politikai gyepelt.